

بررسی رابطه فرهنگ اقتصاد مقاومتی و نگرش به فساد اداری (مطالعه موردی: سازمان‌های استان ایلام)

سهراب مظفری نیا^۱ / مریم قاسمی پور^۲

چکیده

فساد اداری یکی از مهم‌ترین موانع رشد و توسعه اقتصادی کشور است و عوامل متفاوتی در کنترل آن نقش دارند. مفهوم اقتصاد مقاومتی در راستای کاهش هزینه‌های غیرضروری، افزایش کارایی و خودکفایی و پرهیز از تجمل‌گرایی و اسراف در ادارات و دستگاه‌ها الزامی به نظر می‌رسد.

هدف مقاله حاضر، تبیین و تدوین نقش فرهنگ اقتصاد مقاومتی بر کاهش فساد اداری است. تحقیق به صورت پیمایشی در سال ۱۳۹۶ صورت گرفته است. جامعه آماری پژوهش، کارکنان سازمان‌های ایلام می‌باشد. در انتخاب جمعیت نمونه، از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای، برای تعیین میزان حجم نمونه برای هر سازمان و نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک برای نمونه‌گیری کارکنان در داخل هر سازمان استفاده شد. حجم نمونه از طریق فرمول کوکران ۳۶۱ نفر محاسبه گردید. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS و Amos می‌باشد. مهم‌ترین یافته‌های این پژوهش بدین قرار است: میانگین نمره فرهنگ اقتصاد مقاومتی بر حسب جنسیت و تأهل یکسان است. همچنین رابطه معنادار و معکوس بین فرهنگ اقتصاد مقاومتی و فساد اداری وجود دارد. مدل معادله ساختاری (SEM) پژوهش نیز، حاکی از تأیید داده‌های گردآوری شده با چارچوب نظری پژوهش می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: فرهنگ اقتصاد مقاومتی، نگرش، فساد اداری.

مقدمه

فساد پدیده‌ای است که کم و بیش در کلیه کشورها وجود دارد، اما نوع، میزان، شکل و گستردگی آن در هر کشور متفاوت است، همان طور که نتایج و پیامدهای آن نیز بر نوع سازمان سیاسی و اقتصادی و سطح توسعه‌یافتگی تفاوت دارد. اما در هر صورت فساد موجب انحطاط است. ریشه فساد از فعل لاتین Rumpere به معنای شکستن است. بنابراین، در فساد چیزی می‌شکند یا نقض می‌شود (کیانی منش، ۱۳۸۶: ۲۷). که منظور از شکسته شدن در اینجا شکسته شدن قانون، عرف، اخلاق و در اغلب موارد مقررات دولتی است (حبیبی، ۱۳۷۵: ۳۰). غالباً در نتیجه فساد چیزی نقض می‌شود، این چیز ممکن است یک اصل، رویه یا شیوه اخلاقی یا قانونی یا مقررات اداری باشد. اگرچه تعاریف مختلف زیادی از فساد ارائه شده است، اما وجه مشترک تمام این تعاریف آن است که در محیط فاسد، حقوق اجتماعی، اقتصادی و سیاسی شهروندان نادیده گرفته می‌شود یا حق مسلم فرد یا گروهی به آسانی پای‌مال، یا به ناحق به دیگری یا دیگران واگذار می‌گردد (فرج‌پور، ۱۳۸۳: ۹). فساد اداری طبق یک تعریف اجمالی عبارت است از: پاداشی نامشروع که برای وادار کردن فرد به تخلف از وظیفه تخصیص داده می‌شود (سرداری، ۱۳۸۰: ۱۳۴). فساد یکی از مظاهر رفتار ضد اجتماعی است که مزایایی را خارج از قاعده و برخلاف هنجارهای اخلاقی و قانونی به مرتکبین خود می‌دهد و در مقابل قدرت بهبود شرایط زندگی سایرین را تضعیف می‌کند (ربیبی، ۱۳۸۳: ۲۹).

فساد، تقلب و کلاه‌برداری و تخلفات اداری پدیده‌هایی هستند که در دنیای امروز به ویژه در کشورهای در حال توسعه به عنوان مهم‌ترین عامل در سر راه پیشرفت جامعه مطرح شده اند و این پدیده‌ها

توانسته‌اند صدمات جبران‌ناپذیری را بر سرعت حرکت چرخ توسعه جامعه ایجاد کنند. اهمیت و آثار و پیامدهای فساد در کشورهای مختلف به طور چشم‌گیری متفاوت بوده و غالباً فساد، بخشی از فرهنگ کشورهاست، بنابراین عوارض و هزینه‌های متعددی با فساد مرتبط می‌شوند. بررسی آثار و تبعات فساد اداری از قبیل هزینه معاملات، کاهش رشد اقتصادی، زیان‌های سیاسی، توزیع ناعادلانه ثروت و افزایش فقر، این موضوع را نشان می‌دهد که چنانچه در صدد کاهش آن برنیاییم به سمت و سوی فرهنگ قدرت‌طلبی و مال‌اندوزی خواهیم رفت و کلیه این موارد به توسعه ناپایدار خواهد انجامید و لذا شناسایی و بررسی عوامل مؤثر در بروز فساد اداری و اتخاذ راهکارهای مناسب برای پیشگیری، درمان و مبارزه، اهمیت و ضرورت تحقیق درباره این معضل را ایجاب می‌کند.

به تعدادی از آثار و پیامدهای فساد اداری که باعث توجه روزافزون و اهمیت چشمگیر این معضل است اشاره می‌کنیم: با توجه به ماهیت پیچیده فساد اداری، دامنه آثار آن نیز بسیار گسترده و متنوع است، بطوری‌که علاوه بر آثار منفی برخی از صاحب‌نظران تحت شرایط خاص برای آن آثار مثبت را نیز برشمرده‌اند. یکی از صاحب‌نظران با محور قراردادن کیفیت قوانین و مقررات معتقد است که وقتی قوانین و مقررات به خوبی تنظیم شده باشند، فساد بد است، ولی در صورتی که مقررات از اعتبار و کارایی لازم برخوردار نباشند فساد می‌تواند مطلوب هم باشد و باعث شود تا جریان امور به سوی بهیمنگی برود. با وجود این و با عنایت به اینکه پیامدهای فساد اداری عمدتاً منفی و مخرب هستند، مهمترین پیامدهای این معضل را تشریح می‌کنیم:

- فساد اداری باعث اتخاذ تصمیمات نادرست

مشارکت همگانی و اعمال مدیریت‌های عقلایی و مدبرانه پیش شرط و الزام چنین موضوعی است. اقتصادمقاومتی کاهش وابستگی‌ها و تأکید روی مزیت‌های تولید داخلی و تلاش برای خوداتکایی است. از این‌رو ضروری است رابطه‌ی اقتصادمقاومتی با فساداداری، به‌طوری‌که اقتصادمقاومتی بتواند به کاهش فساداداری کمک کند.

عدم وجود سلامت اجتماعی یا به عبارتی فساد به عنوان یکی از مهم‌ترین تهدیدها در جهت ثبات اقتصادی، توسعه و پیشرفت، مسیر رشد اقتصادی را با موانع بسیار مواجه می‌سازد و بر توسعه اقتصادهای باز تأثیرات نامطلوبی دارد.

از طرفی امروزه قدرت ملی ارتباط مستقیم با درک مفاهیم اقتصاد ملی دارد و اکثر کشورهای دنیا به این باور رسیده‌اند که حضور موفق در عصر کنونی در جهت کسب دستاوردهای استراتژیک بی‌گمان در بستر تعاملات ملی، منطقه‌ای و جهانی صورت می‌پذیرد و بی‌شک بدون امنیت که بستر و پیش‌شرط داشتن اقتصادی مقاوم و پویاست، نمی‌توان در این راستا قدم برداشت.

اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که به یک ملت امکان و اجازه می‌دهد که حتی در شرایط فشار هم رشد و شکوفایی خودشان را داشته باشند. این تعریف توسط مقام معظم رهبری بیان گردیده و تأکید داشته‌اند که اقتصاد مقاومتی معنایش حصارکشیدن دور خود و فقط انجام یک کارهای تدافعی نیست. اقتصاد مقاومتی آمادگی و مقاومت در برابر توطئه‌ها و برنامه‌های کشورهای دیگر است که در شرایطی که تجارت و تعاملات بین‌الملل برای آن کشور مجاز نمی‌باشد. بر این اساس اقتصاد مقاومتی، تنها تبدیل‌کننده تهدید تحریم به فرصت خواهد بود.

اقتصاد مقاومتی مفهومی است که در پی

از سوی دیوان‌سالاران می‌شود، چراکه آنان از طرح‌های زیر استاندارد، پرهزینه، پیچیده و سرمایه‌بر که به سهولت حساسی نمی‌شوند حمایت می‌کنند تا آسان‌تر مبالغ هنگفتی را به سود خود برداشت کنند.

- فساد اداری باعث کند شدن رشد اقتصادی می‌شود، زیرا انگیزه سرمایه‌گذاری را برای سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی کاهش می‌دهد. بررسی‌ها نشان می‌دهند که سرمایه‌گذاران در یک کشور فاسد در مقایسه با کشوری که دچار فساد اندک است معادل ۲۰ درصد مالیات اضافی بر سرمایه‌گذاری دارند.

- فساد اداری باعث به هم ریختن ترکیب مخارج دولت می‌شود؛ چرا که سیاستمداران فاسد منابع را بیشتر به بخش‌هایی سوق می‌دهند که سودهای کلان عایدشان شود. آنان به خرید هواپیماهای جنگی و سرمایه‌گذاری در پروژه‌های عظیم و پسر و صدا بیشتر علاقه‌مندند تا چاپ و تولید کتب درسی و افزایش حقوق معلمان.

- فساد اداری فاصله طبقاتی و نابرابری‌ها را افزایش می‌دهد، زیرا منابع غالباً به بخش‌هایی تخصیص داده می‌شود که قدرت بازپرداخت آن را دارند. و افرادی که از توانایی‌های مالی و موقعیتی بهتر برخوردارند، منابع بیشتری را جذب می‌کنند که این امر، منجر به بیشتر شدن شکاف طبقاتی می‌شود.

- فساد اداری از درجه مشروعیت و اثربخشی دولت‌ها می‌کاهد و ثبات و امنیت جوامع را به خطر می‌اندازد. به علاوه ارزش‌های دموکراسی و اخلاقیات را مخدوش می‌سازد و از این طریق، مانع توسعه سیاسی و اجتماعی می‌شود.

از طرفی اقتصاد مقاومتی یعنی تشخیص حوزه‌های فشار یا در شرایط کنونی تحریم و متعاقباً تلاش برای کنترل و بی‌اثرکردن و در شرایط آرمانی تبدیل چنین فشارهایی به فرصت، که قطعاً باور و

انسجام اجتماعی، پایبندی به ارزش‌های دینی، تعهد اجتماعی، فقدان تناسب بین هدف و وسیله، ناکامی منزلتی و نهایتاً خودپنداره بیش‌ترین رابطه را با نگرش به فساد اداری دارند.

- خلف خانی (۱۳۸۸) در تحقیق خود با عنوان بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و فساد اداری، بر این دیدگاه تأکید دارد که فساد را می‌توان مانند بیشتر پدیده‌های موجود در اجتماع از طریق خرد دسته جمعی، ابتکارات نهادی، تغییر تدریجی ساختارهای اقتصادی و فرهنگی و سرمایه اجتماعی و در جریان یک فرآیند کاهش داد. در این مقاله تأکید بر این است که فساد ضمن اینکه ریشه در خود نهادها دارد، از عوامل اجتماعی و محیط اجتماعی تأثیر می‌پذیرد. نتایج تحقیق نشان داد بین هنجارهای مشترک و مبارزه با مفاسد اجتماعی، بین عام‌گرایی و همکاری و مبارزه با مفاسد اجتماعی، بین اعتماد به قانون و همکاری و مبارزه با مفاسد اجتماعی، بین جدیت نهادهای نظارت بر افعال کارمندان و همکاری و مبارزه با مفاسد اجتماعی رابطه معناداری وجود داشت.

اقتصاد مقاومتی از دیدگاه مقام معظم رهبری

مقام معظم رهبری در شهریور ۱۳۸۹ برای اولین بار واژه اقتصاد مقاومتی را وارد ادبیات سیاسی و اقتصادی ما کردند و روز به روز نکات جدید و تازه‌ای را برای ما آشکار می‌سازند. از کنار هم گذاشتن نام چند سال اخیر می‌توان به اهمیت آن پی برد و چگونگی عمل به آنها روش پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی را به ما نشان می‌دهد.

در ذیل به چند نمونه از بیانات رهبر انقلاب در این خصوص پرداخته می‌شود:

بیانات در دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور ۸۹/۶/۱۶: «ما باید یک اقتصاد مقاومتی واقعی

مقاوم‌سازی، بحران‌زدایی و ترمیم ساختارها و نهادهای فرسوده و ناکارآمد موجود اقتصادی مطرح می‌شود که به طور قطع با ورود مشارکت همگانی و اعمال مدیریت‌های عقلایی و مدبرانه، پیش شرط و الزام چنین موضوعی است.

حال در تحقیق حاضر به رابطه اقتصاد مقاومتی با فساد اداری در سازمان‌های استان ایلام پرداخته می‌شود.

پیشینه تحقیق

رفیع‌پور در کتاب خود با عنوان *سرطان اجتماعی فساد*، فساد را مانند گیاهی دانسته که ریشه‌های آن عمیق و کندن آن دشوار است. شرایط داخلی و زیر ساخت‌های مناسب برای فساد را دارای اهمیت دانسته، به علل اجتماعی و اقتصادی آن نیز اشاره می‌کند. نتیجه بخش‌هایی از این تحقیق نشان می‌دهد ۵۰ درصد از مخاطبان، رأی قاضی را فصل الخطاب ندانسته‌اند، به طوری که می‌توان با روش‌هایی نتیجه قضاوت را تغییر داد. بخش سوم از سوال‌های مربوط به قوه قضاییه که محقق آن را منتشر کرده، این واقعیت را آشکار می‌کند که در سال ۸۵، تنها ۲۰ درصد از پاسخ‌گویان تحقیق فوق، معتقد بوده‌اند که در صورت ظلم یک سرمایه‌دار به یک مستمند، شخص ناتوان می‌تواند حقش را بگیرد (رفیع‌پور، ۱۳۸۸).

- حسن دوست فرخانی و همکاران (۱۳۹۲) در تحقیق خود با عنوان (بررسی گرایش دانشجویان به فساد اداری و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن) (مطالعه دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان)، نگرش دانشجویان را به مسئله اجتماعی فساد اداری با رویکرد بازدارندگی از جرم‌شناسایی و تبیین کرده‌اند. روش تحقیق در این پژوهش از نوع پیمایشی بوده است. نتایج تحقیق نشان داد متغیرهای تعلق اجتماعی،

ظرفیت‌های گوناگونی در کشور وجود دارد که می‌تواند این خلأ را پر کند. همت را بر این بگماریم؛ برویم به سمت اینکه هر چه ممکن است، وابستگی خودمان را کم کنیم».

بیانات در دیدار کارگزاران نظام ۱۳۹۱/۵/۳: «مسئله اقتصاد مهم است؛ اقتصاد مقاومتی مهم است. البته اقتصاد مقاومتی الزاماتی دارد. مردمی کردن اقتصاد، جزو الزامات اقتصاد مقاومتی است. این سیاست‌های اصل ۴۴ که اعلام شد، می‌تواند یک تحول به وجود بیاورد؛ بخش خصوصی را باید توانمند کرد؛ هم به فعالیت اقتصادی تشویق بشوند، هم سیستم بانکی کشور، دستگاه‌های دولتی کشور و دستگاه‌هایی که می‌توانند کمک کنند- مثل قوه مقننه و قوه قضائیه- کمک کنند که مردم وارد میدان اقتصاد شوند».

بیانات در دیدار جمعی از پژوهش‌گران و مسئولان شرکت‌های دانش بنیان ۱۳۹۱/۵/۸: «به نظر من یکی از بخش‌های مهمی که می‌تواند این اقتصاد مقاومتی را پایدار کند، همین کار شماسست؛ همین شرکت‌های دانش بنیان است؛ این یکی از بهترین مظاهر و یکی از مؤثرترین مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی است، این را باید دنبال کرد».

بیانات در دیدار دانشجویان ۱۳۹۱/۵/۱۶: «اقتصاد مقاومتی معنایش حصار کشیدن دور خود و فقط انجام یک کارهای تدافعی باشد؛ نه، اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که به یک ملت امکان می‌دهد و اجازه می‌دهد که حتی در شرایط فشار هم رشد و شکوفایی خودشان را داشته باشند».

بیانات در دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیئت دولت ۱۳۹۱/۶/۲: «بخش خصوصی را باید کمک کرد. اینکه ما اقتصاد مقاومتی را مطرح کردیم، خوب، خود اقتصاد مقاومتی شرایطی دارد، ارکانی دارد؛ یکی از

در کشور به وجود بیاوریم. امروز کارآفرینی معنایش این است».

بیانات در دیدار کارگزاران نظام ۱۳۹۰/۵/۳: «حرکت بر اساس برنامه، یکی از کارهای اساسی است. تصمیم‌های خلق‌الساعه و تغییر مقررات، جزو ضربه‌هایی است که به «اقتصاد مقاومتی» وارد می‌شود و به مقاومت ملت ضربه می‌زند. این را، هم دولت محترم، هم مجلس محترم باید توجه داشته باشند؛ نگذارند سیاست‌های اقتصادی کشور در هر زمانی دچار تذبذب و تغییرهای بی‌مورد شود».

بیانات در دیدار کارگزاران نظام ۱۳۹۰/۵/۳: «به نظر ما طرح‌های اقتصاد مقاومتی جواب می‌دهد. همین مسئله سهمیه‌بندی بنزین، اگر چنانچه بنزین سهمیه‌بندی نمی‌شد، امروز مصرف بنزین ما از صد میلیون لیتر در روز بالاتر می‌رفت، اقتصاد مقاومتی تحریم بنزین را خنثی کرد».

بیانات در دیدار کارگزاران نظام ۱۳۹۰/۵/۳: «مسئله مدیریت مصرف، یکی از ارکان اقتصاد مقاومتی است؛ یعنی مصرف متعادل و پرهیز از اسراف و تبذیر... امروز پرهیز از اسراف و ملاحظه تعادل در مصرف، بلاشک در مقابل دشمن یک حرکت جهادی است، انسان می‌تواند ادعا کند که این اجر جهاد فی سبیل الله را دارد».

بیانات در دیدار کارگزاران نظام ۱۳۹۰/۵/۳: «کاهش وابستگی به نفت یکی دیگر از الزامات اقتصاد مقاومتی است. این وابستگی، میراث شوم صد ساله‌ی ماست. ما اگر بتوانیم از همین فرصت که امروز وجود دارد، استفاده کنیم و تلاش کنیم نفت را با فعالیت‌های اقتصادی درآمدزای دیگری جای‌گزین کنیم، بزرگ‌ترین حرکت مهم را در زمینه اقتصاد انجام داده‌ایم. امروز صنایع دانش بنیان از جمله کارهایی است که می‌تواند این خلأ را تا میزان زیادی پر کند.

در حرم مطهر رضوى، ۱/۱/۱۳۹۲).

ب) استفاده از همه ظرفيت‌هاى دولتى و مردمى
بخش خصوصى را بايد کمک کرد. اينکه ما اقتصادمقاومتى را مطرح کرديم، خوب، خود اقتصادمقاومتى شرايطى دارد، ارکانى دارد؛ يکى از بخش‌هايش همين تکیه به مردم است؛ همين سياست‌هاى اصل ۴۴ با تأکيد و اهتمام و دقت و وسواس هرچه بيشتر بايد دنبال شود؛ اين جزو کارهاى اساسى شماست. در بعضى از موارد، من از خود مسئولين کشور مى‌شنوم که بخش خصوصى به خاطر کم‌توانى‌اش جلو نمى‌آيد. خوب، بايد فکرى بکنيد براى اينکه به بخش خصوصى توان‌بخشى بشود؛ حالا از طريق بانک‌هاست، از طريق قوانين لازم و مقررات لازم است؛ از هر طريقي که لازم است، کارى کنيد که بخش خصوصى، بخش مردمى، فعال شود. بالاخره اقتصاد مقاومتى معنائى اين است که ما يک اقتصادى داشته باشيم که هم روند رو به رشد اقتصادى در کشور محفوظ بماند، هم آسیب‌پذيرى‌اش کاهش پيدا کند. يعنى وضع اقتصادى کشور و نظام اقتصادى جورى باشد که در مقابل ترندهاى دشمنان که هميشگى و به شکل‌هاى مختلف خواهد بود، کمتر آسیب ببيند و اختلال پيدا کند. يکى از شرايطش، استفاده از همه ظرفيت‌هاى دولتى و مردمى است؛ هم از فکرها و اندیشه‌ها و راهکارهاى که صاحب‌نظران مى‌دهند، استفاده کنيد، هم از سرمايه‌ها استفاده شود (بيانات مقام معظم رهبرى در ديدار رئيس‌جمهورى و اعضاى هيئت دولت، ۲/۶/۱۳۹۱).

ج) حمايت از توليد ملي

يک رکن ديگر اقتصادمقاومتى، حمايت از توليد ملي است؛ صنعت و کشاورزى. خوب، آمارهاى که آقاى

بخش‌هايش همين تکیه به مردم است؛ همين سياست‌هاى اصل ۴۴ با تأکيد و اهتمام و دقت و وسواس هرچه بيشتر بايد دنبال شود؛ اين جزو کارهاى اساسى شماست... بالاخره اقتصادمقاومتى معنائى اين است که ما يک اقتصادى داشته باشيم که هم روند روبه رشد اقتصادى در کشور محفوظ بماند، هم آسیب‌پذيرى‌اش کاهش پيدا کند... يک رکن ديگر اقتصادمقاومتى، حمايت از توليد ملي است... يک مسئله هم در اقتصادمقاومتى، مديريت مصرف است. مصرف هم بايد مديريت شود. فرهنگ‌سازى هم لازم است، اقدام عملى هم لازم است. فرهنگ‌سازى‌اش بيشتر به عهده رسانه‌هاست... به مصرف توليدات داخلى هم اهميت بدهيد. در دستگاه شما، در وزارتخانه شما، اگر همين اقلام روزمره‌اى که مورد نياز وزارتخانه است، تهيه مى‌شود، سعى کنيد همه‌اش از داخل باشد؛ اصلاً ممنوع کنيد و بگوئيد هيچ‌کس حق ندارد در اين وزارتخانه جنس خارجى مصرف کند... يک مسئله ديگر در سرفصل اقتصادمقاومتى، اقتصاد دانش‌بنیان است، همين شرکت‌هاى دانش‌بنیان... يکى از بهترين مظاهر و يکى از مؤثرترين مؤلفه‌هاى اقتصادمقاومتى است».

ارکان اقتصاد مقاومتى از ديدگاه مقام معظم رهبرى الف) مقاوم بودن

وظيفة همه ما اين است که سعى کنيم کشور را مستحکم، غيرقابل نفوذ، غيرقابل تأثير از سوى دشمن، حفظ کنيم و نگه داريم؛ اين يکى از اقتضائات اقتصادمقاومتى است که ما مطرح کرديم. در اقتصادمقاومتى، يک رکن اساسى و مهم، مقاوم‌بودن اقتصاد است. اقتصاد بايد مقاوم باشد؛ بايد بتواند در مقابل آنچه که ممکن است در معرض توطئه دشمن قرار بگيرد، مقاومت کند (بيانات مقام معظم رهبرى

مدیریت کرد. حالا اشاره شد به ارزش پایه؛ در این زمینه هم حرف‌های گوناگونی از دولت صادر شد. یعنی در روزنامه‌ها از قول یک مسئول، یک جور گفته شد؛ فردا یا دو روز بعد، یک جور دیگر گفته شد. نگذارید این اتفاق بیفتد. واقعاً یک تصمیم قاطع گرفته شود، روی آن تصمیم پافشاری شود و مسئله را دنبال کنید. به هر حال منابع ارزی باید مدیریت دقیق بشود (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس‌جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۱/۶/۲).

ه) مدیریت مصرف

یک مسئله هم در اقتصاد مقاومتی، مدیریت مصرف است. مصرف هم باید مدیریت شود. این قضیه اسراف و زیاده‌روی، قضیه مهمی در کشور است. خوب، حالا چگونه باید جلوی اسراف را گرفت؟ فرهنگ‌سازی هم لازم است، اقدام عملی هم لازم است. فرهنگ‌سازی‌اش بیشتر به عهده رسانه‌هاست. واقعاً در این زمینه، هم صدا و سیما در درجه اول و بیش از همه مسئولیت دارد، هم دستگاه‌های دیگر مسئولیت دارند. باید فرهنگ‌سازی کنید. ما یک ملت مسلمان علاقه‌مند به مفاهیم اسلامی هستیم، این قدر در اسلام اسراف منع شده، و ما متأسفانه در زندگی مان اهل اسرافیم. بخش عملیاتی‌اش هم به نظر من از خود دولت باید آغاز شود. در گزارش‌های شماها من خواندم، حالا هم بعضی از دوستان اظهار کردند که دولت درصدد صرفه‌جویی است و می‌خواهد صرفه‌جویی کند؛ بسیار خوب، این لازم است؛ این را جدی بگیرید. دولت خودش یک مصرف‌کننده بسیار بزرگی است. شما از بنزین بگیرید تا وسائل گوناگون، یک مصرف‌کننده بزرگ، دولت است. حقیقتاً در کار مصرف، صرفه‌جویی کنید. صرفه‌جویی، چیز بسیار لازم و مهمی است.

می‌دهند، آمارهای خوبی است؛ لیکن از آن طرف هم از داخل دولت، خود مسئولین به ما می‌گویند که بعضی کارخانه‌ها دچار مشکلند، اختلال دارند، در بعضی جاها تعطیلی صنایع وجود دارد- گزارش‌های گوناگونی به ما می‌رسد، خود شما هم گزارش می‌دهید؛ یعنی من گزارش‌های دیگر هم دارم، اما اتکاء من به گزارش‌های دیگران نیست؛ گزارش‌های خود شما هم هست که به دست ما می‌رسد- خوب، باید این را علاج کرد. اینها طبعاً ایجاد اشکال می‌کند. اگر چنانچه همین بخش دوم قضیه- یعنی آن نیمه خالی لیوان- نمی‌بود، شما امروز از لحاظ رونق اقتصادی، وضع بهتری را در کشور ارائه می‌کردید و کمک‌های بیشتری به مردم می‌شد. بالاخره حمایت از تولید ملی، آن بخش درون‌زای اقتصاد ماست و به این بایستی تکیه کرد.

واحدهای کوچک و متوسط را فعال کنید. البته خوش‌بختانه واحدهای بزرگ ما فعالند، خوبند و سوددهی‌شان هم خوب است، کارشان هم خوب است، اشتغال‌شان هم خوب است؛ عمده واحدهای بزرگ ما وضع‌شان اینجور است- لذا همان‌طور که گفتید، محصول سیمان‌مان، محصول فولادمان، محصولات عمده اینجوری مان خوب است- لیکن باید به فکر واحدهای متوسط و کوچک باشید؛ اینها خیلی مهم است، اینها در زندگی مردم تأثیرات مستقیم دارد (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس‌جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۱/۶/۲).

د) مدیریت منابع ارزی

مسئله منابع ارزی هم مسئله مهمی است؛ که خوب، حالا آقایان توجه دارید. روی این مسئله دقت کنید، خیلی باید کار کنید. واقعاً باید منابع ارزی را درست

اقتصاد ترميمي

تعريف دوم از اقتصادمقاومتي عبارت از اقتصادي است که در پي مقاومسازي، آسيبزدائي، خللگيري و ترميم ساختارها و نهادهاي فرسوده و ناکارآمد موجود اقتصادي است. يعني اگر در رويکرد قبلي ميگفتيم که فلان نهاد نمي تواند انتظارات ما را برآورده کند، در رويکرد جديد به دنبال آن هستيم که با بازتعريف سياستهاي نهادهاي موجود، کاري کنيم که انتظارات ما را برآورند. مثلاً در اين تعريف، ما از بانک مرکزي يا وزارت بازرگاني ميخواهيم که کانونهاي ضعف و بحران را در نظام اقتصادي کشور شناسايي کنند و خود را بر اساس شرايط جديد اقتصادي، تحريمها يا نيازهاي انقلاب اسلامي بازتعريف نمايند و در نتيجه عملکردي جهادي ارائه دهند. در مقابل تمثيل مي توان گفت اين کار شبیه همان کاري است که پتروس فداکار با فرو بردن انگشت خود در ترک ديواره سد انجام داد؛ يعني بايد ترکهاي ساختاري ديوار نهادهاي اقتصادي را ترميم کنيم. اين مسأله يعني ترميم و مقاومسازي ساختارهاي اجرائي و اداري کشور حسب نيازهاي مختلف و مقتضيات زمان و مکان هم امري دور از ذهن نيست. کشورهاي توسعه يافته نيز در برهههاي تاريخ اقتصادي خود، مجبور به مقاومسازي ساختارهاي اقتصادي شدند. مثلاً غرب پس از دو شوک نفتي ۱۹۷۹ و ۱۹۸۳ ميلادي، اقدام به جايگزيني سوختهاي فسيلي با ساير سوختهاي نوين کرد؛ به طوري که امروزه با قيمتهاي بالاي يکصد دلار نيز دچار شوک نفتي نمي شود. با اين توضيحات ما امروز فقط نيازمند عزمي ملي براي اجرائي اين پروژه ملي و ارزشي هستيم (فتحي، ۱۳۹۱).

به مصرف توليدات داخلي هم اهميت بدهيد. در دستگاه شما، در وزارتخانه شما، اگر کار جديدي انجام مي گيرد، اگر چيز جديدي خريده مي شود، اگر همين اقلام روزمره اي که مورد نياز وزارتخانه است، تهيه مي شود، سعی کنيد همه اش از داخل باشد؛ اصرار بر اين داشته باشيد؛ خود اين، يک قلم خيلي بزرگي مي شود. اصلاً ممنوع کنيد و بگوئيد هيچ کس حق ندارد در اين وزارتخانه جنس خارجي مصرف کند. به نظر من اينها مي تواند کمک کند (بيانات مقام معظم رهبري در ديدار رئيس جمهوري و اعضاي هيئت دولت، ۱۳۹۱/۶/۲).

چهار تعريف از اقتصاد مقاومتي

اقتصاد مقاومتي را مي توان چهار گونه تعريف نمود و چهار الگو از آن يا ترکيبي از همه آنها را در کشور به عنوان پروژه هاي ملي پيگيري کرد.

اقتصاد موازي

تعريف اول از اقتصاد مقاومتي به مثابه اقتصاد موازي است؛ يعني همان طور که انقلاب اسلامي با توجه به نيازهاي خود به نهادهاي با روحيه و عملکرد انقلابي، اقدام به تأسيس نهادهاي مانند کميته امداد، جهاد سازندگي، سپاه پاسداران و بنياد مسکن نمود، امروز نيز بايستي براي تأمين اهداف انقلاب، اين پروژه را ادامه داده و تکميل کند؛ چراکه انقلاب اسلامي به اقتصاد مقاومتي و به نهادسازي هاي مقاومتي در اقتصاد نياز دارد که چه بسا ماهيتاً از عهده نهادهاي رسمي اقتصادي برمي آيد. پس بايد نهادهاي موازي براي اين کارويژه ايجاد کند؛ يعني ما در کشورمان به «اقتصادپريم» نياز داريم.

اقتصاد مقاومتی

تعریف سوم از اقتصاد مقاومتی، متوجه هججه‌شناسی، آفندشناسی و پدافندشناسی ما در برابر آن هججه است. یعنی ما باید ابتدا بررسی کنیم که مخالفان ما حمله به اقتصاد ایران و اختلال در آن را چگونه و با چه ابزارهایی صورت می‌دهند. بنابراین وقتی به اقتصاد مقاومتی دست یافته‌ایم که ابزارها و شیوه‌های هججه دشمن را پیشاپیش شناخته باشیم و بر اساس آنها استراتژی مقاومت خود را علیه آنان تدوین و اجرا کنیم. بدیهی است تا آفند دشمن شناخته نشود، مقاومت متناسب با آن طراحی و اجرا نخواهد شد.

اقتصاد الگو

چهارمین تعریف نیز این است که اساساً اقتصاد مقاومتی یک رویکرد کوتاه مدت سلبی و اقدامی صرفاً پدافندی نیست؛ برخلاف سه تعریف قبلی که اقتصاد مقاومتی را، یا پدافندی یا کوتاه مدت می‌دانستند، این رویکرد چشم‌اندازی کلان به اقتصاد جمهوری اسلامی ایران دارد و یک اقدام بلندمدت را شامل می‌شود. این تعریف هم که به نظر می‌رسد دور از دیدگاه‌های رهبر معظم انقلاب نیست، رویکردی ایجابی و دوراندیشانه دارد. در این رویکرد، ما در پی اقتصاد ایده‌آلی هستیم که هم اسلامی باشد و هم ما را به جایگاه اقتصاد اول منطقه برساند؛ اقتصادی که برای جهان اسلام الهام بخش و کارآمد بوده و زمینه‌ساز تشکیل تمدن بزرگ اسلامی باشد. بدین معنا اساساً در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، یکی از مؤلفه‌های مهم الگو می‌باید متضمن مقاومت و تحقق آن باشد. در این مقوله است که اقتصاد مقاومتی مشتمل بر اقتصاد کارآفرینی و ریسک‌پذیری و نوآوری می‌شود (فتحی، ۱۳۹۱).

تعریف فساد

ریشه فساد از فعل لاتین Rumpere به معنای شکستن است. بنابراین، در فساد چیزی می‌شکند یا نقض می‌شود (کیانی منش، ۱۳۸۶: ۲۷). که منظور از شکسته‌شدن در اینجا شکسته‌شدن قانون، عرف، اخلاق و در اغلب موارد مقررات دولتی است (حبیبی، ۱۳۷۵: ۳۰). غالباً در نتیجه فساد چیزی نقض می‌شود، این چیز ممکن است یک اصل، رویه یا شیوه اخلاقی یا قانونی یا مقررات اداری باشد. اگرچه تعاریف مختلف زیادی از فساد ارائه شده است، اما وجه مشترک تمام این تعاریف آن است که در محیط فاسد، حقوق اجتماعی، اقتصادی و سیاسی شهروندان نادیده گرفته می‌شود یا حق مسلم فرد یا گروهی به آسانی پایمال، یا به ناحق به دیگری یا دیگران واگذار می‌گردد (فرج پور، ۱۳۸۳: ۹). فساد اداری طبق یک تعریف اجمالی عبارت است از: پاداشی نامشروع که برای وادار کردن فرد به تخلف از وظیفه تخصیص داده می‌شود (سرداری، ۱۳۸۰: ۱۳۴). فساد یکی از مظاهر رفتار ضد اجتماعی است که مزایایی را خارج از قاعده و برخلاف هنجارهای اخلاقی و قانونی به مرتکبین خود می‌دهد و در مقابل قدرت بهبود شرایط زندگی سایرین را تضعیف می‌کند (ربیعی، ۱۳۸۳: ۲۹). در گذشته فساد اداری را ناشی از حرص سیری‌ناپذیر انسان می‌دانستند. برای مثال، فیلسوفان اسکولاستیک سده‌های میانه درباره فساد اداری این‌گونه می‌اندیشیدند. فیلسوفان دوره روشن‌گری جنبش فلسفی قرن هجدهم که ویژگی بارز آن عقل‌گرایی بود و نظریه پردازان دولت دموکراتیک در قرن نوزدهم تعریف دقیق‌تری از فساد اداری ارائه کردند: سوءاستفاده مقام اداری از وجوه عمومی به منظور افزایش درآمدش به طور غیرقانونی (صبوری، ۱۳۸۰:

فساد اداری جزو جرایم یقه سفید، از انحرافات اجتماعی و یکی از اقلام هنجارشکنی به حساب می آید. می توان انحرافات اجتماعی را به مفهوم رفتاری به حساب آورد که به طریقی با انتظارات مشترک اعضای جامعه سازگاری ندارد و بیشتر افراد آن را ناپسند و نادرست می دانند. انحراف رفتاری در واقع منجر به شکسته شدن و یا زیر پا گذاشته شدن هنجارها و ارزش هایی می شود که اکثریت افراد جامعه آن را قبول داشته و به آن احترام می گذارند.

در یک نگاه کلی، عمده ترین اقسام فساد عبارتند از: فسادسیاسی، فسادقانونی و فساداداری که مورد اخیر دقیقاً در متن سازمان اتفاق می افتد و دو مورد اول، یعنی فسادسیاسی و قانونی در سطوح کلان تر پدیدار می شوند. به هر حال، هر سه مقوله فوق نتیجه تعاملات میان سیاستمداران، بوروکرات ها و شهروندان است. فسادسیاسی به طور کلی یعنی استفاده از قدرت سیاسی به منظور تحقق اهداف شخصی و نامشروع. فسادسیاسی و قدرت، همزاد یکدیگرند؛ یعنی تا زمانی که قدرت وجود نداشته باشد از فسادسیاسی نیز اثری نخواهد بود. به تعبیر روسو، فسادسیاسی نتیجه حتمی کشمکش بر سر کسب قدرت است. فساد قانونی، وضع قوانین تبعیض آمیز به نفع سیاستمداران قدرتمند و طبقات مورد لطف دولت است. پس این باور عمومی که فساد فقط شامل اعمالی می شود که مغایر با قانون باشند، چندان قابل اعتماد نیست. در زمینه فساد اداری، تعاریف متعددی ارائه شده: فساد اداری حالتی در نظام اداری است که در اثر تخلفات مکرر و مستمر کارکنان به وجود می آید و آن را از کارایی و اثربخشی مورد انتظار می اندازد.

آنچه به عنوان فساد در این نوشته مورد بررسی قرار گرفته انواع متداول فسادهای موجود در

ساموئل هانتینگتون فساد اداری را چنین تعریف می کند: فساد اداری به رفتار آن دسته از کارکنان بخش عمومی اطلاق می شود که برای منافع خود ضوابط پذیرفته شده را زیر پا می گذارند (هانتینگتون، ۱۳۷۰: ۹۰). از دید روزا اکرم، همه دولت های دموکراتیک و غیردموکراتیک توزیع مزایای ارزشمند و تحمیل هزینه های سنگین را کنترل می کنند. این گونه مزایا، چنانچه به طور غیرقانونی با هدف به دست آوردن مزایا یا خودداری از پرداخت هزینه ها به کارگران به کارگزاران پرداخت شوند، فساد به شمار می روند. از دید اکرم فساد نشانه ای از آن است که در کار اداره دولتی خللی پدید آمده است. نهادهایی که برای اداره روابط متقابل بین شهروندان و دولت ایجاد شده اند برای ثروتمند شدن شخص و فراهم آوردن مزایا برای افراد فاسد به کار گرفته می شود (اکرم، ۱۳۸۵: ۱۵). برخی فساد اداری را آن گروه از اقدامات کارمندان و مسئولین دولت می دانند که اولاً به منافع عمومی لطمه بزنند و ثانیاً هدف از انجام آن رساندن فایده به کارمند اقدام کننده یا به شخص ثالثی که عامل را برای انجام این اقدام اجیر کرده است باشد (حبیبی، ۱۳۷۵: ۱۷). فساد در حوزه اداری و سازمانی در مجموع به عنوان شکلی از تخلف معرفی شده است.

بنابه تعریفی آن را هر نوع استفاده نادرست از منابع عمومی برای کسب منافع شخصی دانسته اند و در تعریف دیگر فساد اداری را به عنوان انحراف از انجام وظایف رسمی در ادارات دولتی شناخته اند که هدف از آن نیز در نهایت رسیدن به رفاه شخصی به دلیل خویشتن پرستی است. فساد اداری علی رغم اینکه در اکثر جوامع وجود دارد از سویی نیز می توان آن را محصول شرایط خاص فرهنگی و اجتماعی دانست (Lawal & Tobi, 2006: 29).

۲. روابط خویشاوندی (خویشاوندی‌سالاری): در جوامع گرم از جمله ایران که روابط خویشاوندی سلطه بسیار بر روابط افراد دارد، اعضای خانواده و دوستان یک کارمند، از او انتظار دارند که در مقام انجام امور ایشان، ضوابط و معیارها را نادیده بگیرد. لذا در این جوامع فساد اداری از نوع خویشاوندسالاری بیشتر خواهد بود. در این جوامع، با چنین بافت فرهنگی، استقرار یک نظام دیوانسالار اصیل غیرممکن است. وجود پدیده‌هایی همچون سرمایه سیاسی و سرمایه اجتماعی نیز روایتگر تأثیر شرایط فرهنگی بر فساد اداری است. سرمایه اجتماعی به مجموعه دیونی اطلاق می‌شود که افراد در مقابل یکدیگر در یک شبکه ارتباطی قرار دارند. سرمایه سیاسی نیز مجموعه دیونی است که ریشه در ارتباطات سیاسی افراد دارد؛ به طوری که هر چه ارتباطات سیاسی فرد بیشتر باشد، فرصت‌های سودآورتر بیشتری فراهم خواهد شد. هر دو مقوله فوق‌داری‌های ناملموسی هستند که یا ناشی از پایگاه خانوادگی افرادند یا در اثر ارتباطات ایجادشده در محل کار یا سایر عرصه‌های جامعه به وجود آمده‌اند. در جوامع سنتی، برخورداری از سرمایه‌های سیاسی و اجتماعی در مقایسه با جوامع پیشرفته کارکرد بیشتری دارد.

۳. وسعت دامنه دخالت‌های دولت در تصدی امور: بنا به اظهار یکی از صاحب‌نظران، عرصه‌های بروز فساد یا به پیچیدگی دستگاه دولت که وظایف جدید نظارت و مدیریت را نیز بر عهده گرفته وسعت می‌یابد. دخالت دولت در بخش تصدی‌گری و ایفای نقش‌های تولیدی و توزیعی، فرصت‌های زیادی برای سودجویی، رانت‌جویی و اخاذی توسط کارکنان بخش عمومی فراهم می‌آورد. همچنین دخالت‌های گسترده دولت در زمینه اختیار صدور مجوز برای

دیوان‌سالاری دولت شامل خویشاوندگرایی، آشناگرایی، اعمال نفوذ مستقیم، رشوه، مشکل ارتباط کارگزار و صاحب کار و رانت‌جویی در اقتصاد می‌باشد که اغلب ضد توسعه و کندکننده روند توسعه می‌باشد. توسعه کمی و کیفی دستگاه‌ها، پیچیده‌تر شدن روابط و پیشرفت فناوری موجب افزایش نقش مدیریت در جهان امروز گردیده است. محدودیت منابع و امکانات، سرعت و کیفیت ارائه محصولات و خدمات، تشدید رقابت و ضرورت انجام هدفمند امور، زمینه توجه دقیق به عملکرد را در سازمان‌ها فراهم آورده است. عوامل متعددی در ایجاد فساد تأثیر دارند. رخدادن فساد اداری در هر شکل و زمینه که باشد مستلزم وجود دو وضعیت اساسی است که عبارتند از تمایل و فرصت؛ تمایل به ارتکاب تخلف و فرصت یا مهیا بودن شرایط محیطی مربوط. چنانچه تمایل و فرصت یک‌جا فراهم شود، فساد متولد خواهد شد و در صورت مهیا بودن سایر شرایط رشد خواهد کرد.

در بررسی‌های صورت گرفته و تحقیقاتی که در زمینه فساد اداری انجام شده، مهم‌ترین دلایل پیدایش فساد اداری بدین شرح عنوان شده است:

۱. اختلاف فاحش میان سطح زندگی کارمندان دولت و سایر شهروندان: می‌توان توزیع نامناسب درآمد و تفاوت نسبتاً زیاد در سطح زندگی گروه‌های مختلف مردم را که منجر به ایجاد احساس بی‌عدالتی در اقشار آسیب‌پذیرتر می‌گردد، یکی از مهم‌ترین علل پیدایش فساد اداری معرفی کرد که این عامل در جامعه ما نیز بسیار مشهود است. در پژوهشی که در سطح سه وزارتخانه انجام شد، شکاف بین درآمدها و هزینه‌های کارکنان مورد سنجش قرار گرفت که نتایج بیان‌گر این است که درآمد کارکنان به طور میانگین ۵۰/۳ درصد کمتر از مخارج آنها است.

کارکنان فاسد قرار خواهد داد که سرانجام به افزایش حجم فساد اداری منتهی خواهد شد.

۷. تأمل و تساهل نسبت به فساد: برخی از دولت‌ها بنا به دلایل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی بعضاً در برخورد با موارد فساد با تأمل و اغماض رفتار می‌کنند که این امر، فضای امنی را برای کارکنان فاسد پدید می‌آورد تا بتوانند به فعالیت‌های خود ادامه دهند (حبیبی، ۱۳۸۰).

به تعدادی از آثار و پیامدهای فساد اداری که باعث توجه روزافزون و اهمیت چشم‌گیر این معضل است اشاره می‌کنیم، با توجه به ماهیت پیچیده فساد اداری، دامنه آثار آن نیز بسیار گسترده و متنوع است:

- فساد اداری باعث اتخاذ تصمیمات نادرست از

سوی دیوانسالاران می‌شود، چراکه آنان از طرح‌های زیر استاندارد، پرهزینه، پیچیده و سرمایه‌بر که به سهولت حسابرسی نمی‌شوند حمایت می‌کنند تا آسان‌تر مبالغ هنگفتی را به سود خود برداشت کنند.

- فساد اداری باعث کندشدن رشد اقتصادی می‌شود، زیرا انگیزه سرمایه‌گذاری را برای سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی کاهش می‌دهد. بررسی‌ها نشان می‌دهند که سرمایه‌گذاران در یک کشور فاسد در مقایسه با کشوری که دچار فساد اندک است معادل ۲۰ درصد مالیات اضافی بر سرمایه‌گذاری دارند.

- فساد اداری باعث به هم ریختن ترکیب مخارج دولت می‌شود؛ چراکه سیاست‌مداران فاسد منابع را بیشتر به بخش‌هایی سوق می‌دهند که سودهای کلان عایدشان شود. آنان به خرید هواپیماهای جنگی و سرمایه‌گذاری در پروژه‌های عظیم و پر سر و صدا بیشتر علاقه‌مندند تا چاپ و تولید کتب درسی و افزایش حقوق معلمان.

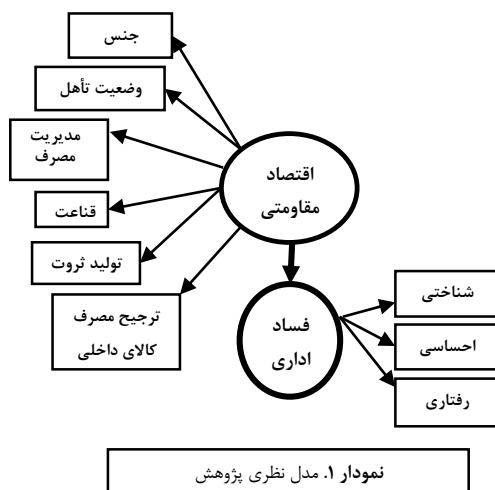
- فساد اداری فاصله طبقاتی و نابرابری‌ها را

فعالیت‌های گوناگون باعث می‌شود که متصدیان امر فرصت بیابند دست به انتخاب متقاضیانی بزنند که چراغ سبز نشان داده‌اند.

۴. افراط در وضع قوانین و محدودکردن فعالیت‌های بخش خصوصی از طریق این قوانین: هنگامی که مقررات، پیچیده و تفسیر آنها مشکل است و مقاماتی وجود دارند که باید موافقت‌هایی را اعلام یا مجوزهایی را صادر کنند و متقاضیانی نیز هستند که از سویی این مقررات را سد راه خود می‌دانند و از طرفی برای انجام‌دادن کارهایشان عجله دارند، فساد بالقوه پدیدار خواهد شد. یکی از صاحب‌نظران درباره اهمیت نقش قوانین و مقررات در ظهور فساد اداری می‌گوید: من گمان نمی‌کنم بدون قوانین و مقررات دولتی، فساد بتواند به وجود بیاید. اکثر سیاستمداران و مأموران دولت ابتدا در فکر به حداکثر رساندن منافع خویش‌اند و اکثر قوانین نیز برای تسهیل زمینه مبادرت به اقدامات آمیخته با فساد وضع شده‌اند.

۵. عدم حساسیت جامعه به معیارهای اخلاقی: ضعف ارزش‌های اخلاقی و اعتقادات مذهبی از عوامل گسترش فساد اداری است. هر چه سطح اخلاق عمومی بالاتر باشد، هزینه‌های روانی و اخلاقی فساد اداری بیشتر خواهد شد. به علاوه، خطر کشف و تنبیه ناشی از آن بالا خواهد رفت. نیز در صورت کشف موارد تخلف، هزینه‌های حیثیتی آن نیز برای متخلفان بالاتر از زمانی خواهد بود که جامعه از سطح پایین‌تری از فضایل اخلاقی برخوردار است.

۶. افزایش شهرنشینی: از آن‌جا که گسترش شهرنشینی منجر به افزایش تقاضا برای خدمات دولتی خواهد شد، این امر از سویی به افزایش بوروکراسی اداری و در کنار آن، رشد بخش خصوصی می‌انجامد و از سویی به دلیل افزایش حجم تقاضا و کم‌بودن عرضه خدمات عمومی، فرصت‌های بیشتری در اختیار

افزایش می‌دهد، زیرا منابع غالباً به بخش‌هایی تخصیص داده می‌شود که قدرت بازپرداخت آن‌را دارند. و افرادی که از توانایی‌های مالی و موقعیتی بهتر برخوردارند، منابع بیشتری را جذب می‌کنند که این امر، منجر به بیشتر شدن شکاف طبقاتی می‌شود. - فساد اداری از درجه مشروعیت و اثربخشی دولت‌ها می‌کاهد و ثبات و امنیت جوامع را به خطر می‌اندازد. به علاوه ارزش‌های دموکراسی و اخلاقیات را مخدوش می‌سازد و از این طریق، مانع توسعه سیاسی و اجتماعی می‌شود.

روش تحقیق و مراحل آن

چارچوب نظری پژوهش از طریق روش اسنادی تهیه شده و روش پاسخ‌گویی به گویه‌ها و سؤالات پرسشنامه به روش پیمایشی صورت گرفته است. تحقیق ماهیت کاربردی و از نظر وسعت پنهان‌گر است. جامعه آماری این پژوهش، کارکنان سازمان‌های ایلام می‌باشد. در انتخاب جمعیت نمونه، از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای، برای تعیین میزان حجم نمونه برای هر سازمان و نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک برای نمونه‌گیری کارکنان در داخل هر سازمان استفاده شد. حجم نمونه و روش محاسبه آن، با احتمال حجم نمونه تقریباً ۳۶۱ نفر است که بر اساس فرمول کوکران محاسبه گردید. ابزارگردآوری داده‌ها پرسشنامه می‌باشد که پس از تعیین شاخص‌های لازم برای متغیرهای پژوهش‌گویه‌هایی طراحی و در قالب پرسشنامه‌ای که اعتبار^۳ صوری و پایایی^۴ آن تأیید شد، در اختیار پاسخ‌گویان قرار گرفت. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS انجام گردید.

یافته‌های پژوهش

- از کل نمونه (۷۲/۴) درصد را مرد و (۲۷/۶) درصد را زنان تشکیل می‌دهند.
- بر حسب وضعیت تأهل، (۳۲/۰) درصد افراد مجرد، (۵۶/۷) درصد افراد متأهل، (۷/۸) درصد افراد بی‌همسر (بر اثر طلاق یا فوت همسر) و (۳/۶) درصد افرادی که نامزد داشته‌اند، می‌باشد.

جدول ۱. آماره‌های توصیفی فرهنگ اقتصاد مقاومتی و ابعاد آن

فرهنگ اقتصاد مقاومتی	ترجیح مصرف کالای داخلی	تولید ثروت	قناعت	مدیریت	میانگین
۳/۰۶	۳/۷۲	۲/۴۹	۲/۸۹	۳/۱۷	

جدول شماره (۱) آماره‌های مربوط به متغیر فرهنگ اقتصاد مقاومتی و ابعاد آن می‌باشد. بیشترین نمره میانگین ۳/۷۲ مربوط به بعد ترجیح مصرف کالای داخلی و کمترین نمره میانگین ۲/۴۹ مربوط به بعد تولید ثروت می‌باشد. بدین معنا که در بین کارکنان

جدول ۴. آزمون (Anova) متغیر فرهنگ اقتصاد

مقاومتی و وضعیت تاهل

متغیر	جمع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری دوطرفه
وضعیت تاهل	۰/۱۴۷	۳	۰/۰۴۹	۰/۴۶۸	۰/۷۰۴

جدول ۵. آماره‌های توصیفی آزمون (Anova) برای فرهنگ اقتصاد مقاومتی و وضعیت تاهل

وضعیت تاهل	ابعاد	تعداد	میانگین	انحراف معیار
وضعیت تاهل	مجرد	۱۱۵	۳/۴۱	۰/۳۳
	متاهل	۲۰۵	۳/۳۷	۰/۳۱
	بی همسر	۲۸	۳/۴۰	۰/۳۰
	نامزد	۱۳	۳/۳۴	۰/۲۲
	جمع کل	۳۶۱	۳/۳۹	۰/۳۲

- آزمون تحلیل واریانس جدول (۶ و ۷) در واقع بیانگر تفاوت میانگین فرهنگ اقتصاد مقاومتی بر حسب وضعیت تاهل می‌باشد. با توجه به (سطح معناداری = ۰/۷۰۴) می‌توان نتیجه گرفت واریانس بین گروهی میانگین فرهنگ اقتصاد مقاومتی بر حسب وضعیت تاهل متفاوت نمی‌باشد. و با مقایسه میانگین‌ها در بین گروه‌ها از بیشتر به کمتر (مجردها با میانگین = ۳/۴۱، بی همسر با میانگین = ۳/۴۰، متاهل‌ها با میانگین = ۳/۳۷ و نامزدها با میانگین = ۳/۳۴) اگرچه این تأثیر را در مجردها بیشتر مشاهده می‌کنیم. اما با توجه به تفاوت اندک میانگین‌ها و همچنین سطح معناداری، فرضیه مورد نظر رد می‌شود.

- فرضیه ۲: بین فرهنگ اقتصاد مقاومتی و نگرش به فساد اداری رابطه معنادار و معکوس وجود دارد.

استان ایلام بیشترین تأثیر فرهنگ اقتصاد مقاومتی آنان بعد ترجیح مصرف کالای داخلی و کمترین بعد آن، تولید ثروت بوده است.

جدول ۲. آماره‌های توصیفی نگرش به فساد اداری و ابعاد آن‌ها

میانگین	نگرش به فساد اداری	شناختی	احساسی	رفتاری
۳/۴۰	۳/۵۷	۳/۳۳	۳/۳۲	

جدول شماره (۲) آماره‌های مربوط به متغیر نگرش

به فساد اداری و ابعاد آن‌ها می‌باشد.

فرضیه ۲: فرهنگ اقتصاد مقاومتی بر حسب جنس و وضعیت تاهل متفاوت می‌باشد.

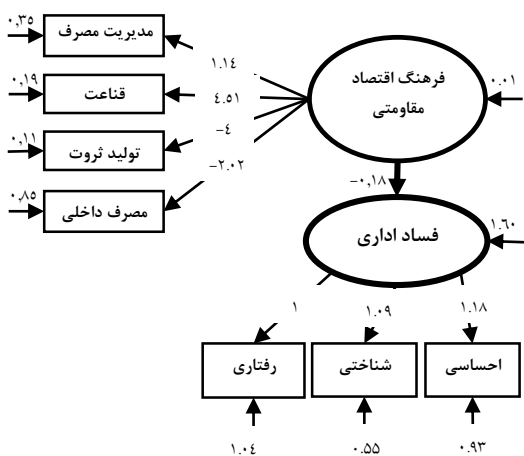
جدول ۳. آماره‌های توصیفی و آزمون (t-test) فرهنگ اقتصاد مقاومتی و جنس

متغیر	تعداد	میانگین	T	درجه آزادی	سطح معناداری دوطرفه
مرد	۲۶۲	۳/۴۰	۰/۱۴۱	۳۵۹	۰/۸۸۸
زن	۹۹	۳/۳۹	۰/۱۴۱	۳۵۶	۰/۸۸۸

- جنس: نتایج آزمون دونمونه‌ای مستقل (جدول ۶)

بیانگر عدم تفاوت میانگین فرهنگ اقتصاد مقاومتی بر حسب جنسیت می‌باشد (سطح معناداری = ۰/۴۶۹) و با مقایسه میانگین‌ها در بین دو گروه (زنان با میانگین = ۳/۳۹ و مردان با میانگین = ۳/۴۰) تفاوت میانگین ناچیزی را در بین دو گروه مشاهده می‌کنیم و می‌توان نتیجه گرفت که در استان ایلام فرهنگ اقتصاد مقاومتی زنان و مردان تأثیر نسبتاً یکسانی با خود به همراه داشته است.

پنهان با پنهان را مطالعه کرد. دسته اول تحت عنوان (مدل اندازه‌گیری) و دسته دوم تحت عنوان (مدل ساختاری) بررسی می‌شود. متغیرهای آشکار جلوه‌های مشاهده شده متغیرهای پنهان تلقی می‌شوند، به سخن دیگر متغیرهای آشکار که مشاهده شده‌اند به‌عنوان متغیرهای تجربی متغیرهای پنهان که مشاهده نشده‌اند فرض می‌شوند. برای آنکه متغیرهای آشکار از متغیرهای پنهان متمایز باشند، در بیان تصویری مدل‌ها متغیرهای آشکار با مستطیل و مدل‌های پنهان با لوزی نشان داده شده است. پس از اجرای برنامه، مدل برازش شده فرضیه‌ها و روابط عنوان شده در تحقیق به شرح ذیل نمایان گردید.

نمودار ۲. ضرایب استاندارد مدل معادله ساختاری پژوهش

جدول ۷. معیارهای برازش مدل و تفسیر برازش قابل قبول

معیار برازش مدل	میزان حاصل	تفسیر	سطح قابل قبول
معیار برازش مدل	۱۱۹٫۳۹۱	کای اسکوتر به دست آمده با کای اسکوتر جدول برای یک درجه آزادی مشخص مقایسه می‌شود.	مقدار کای اسکوتر جدول

جدول ۶. آزمون همبستگی پیرسون بین فرهنگ اقتصاد مقاومتی و ابعاد نگرش به فساد اداری

ضریب همبستگی پیرسون	نگرش به فساد اداری	احساسی	شناختی	رفتاری
۰/۱۵۶**	۰/۰۳۲	۰/۱۷۴**	۰/۱۲۱**	
سطح معناداری دوطرفه	۰/۰۰۲	۰/۴۳۳	۰/۰۰۱	۰/۰۱۲
تعداد	۳۶۱	۳۶۱	۳۶۱	۳۶۱

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

نتایج آزمون همبستگی پیرسون (جدول ۹)، بین متغیر فرهنگ اقتصاد مقاومتی و نگرش به فساد اداری (مقدار $r = 0.156$ و سطح معناداری $= 0.00$)، بیان‌گر این است که بین این دو متغیر با اطمینان لازم رابطه معنادار و معکوس برقرار می‌باشد. یعنی کسانی که به فرهنگ اقتصاد مقاومتی متمایل هستند، نگرش به فساد اداری کمتری داشته و بالعکس. (به منظور تبیین بهتر رابطه همبستگی بین فرهنگ اقتصاد مقاومتی با ابعاد نگرش به فساد اداری (احساسی، شناختی و رفتاری) به بررسی جداگانه هر کدام از آنها پرداخته شد که نشان می‌دهد این ارتباط در دو بعد شناختی و رفتاری برقرار بوده اما ارتباطی با بعد احساسی نداشته است).

این قسمت از آزمون به اعتبار سازه‌ای (وسیله اندازه‌گیری) و آزمون نیکویی برازش ساختار مورد نظر با استفاده از نرم‌افزار Amose با در اختیار داشتن داده‌های مربوط به متغیرهای برگرفته شده از فرضیه‌ها پرداخته می‌شود. نرم‌افزار Amose یک برنامه کامپیوتری بسیار پیچیده و انعطاف‌پذیر است که با آن می‌توان انواع مختلف روابط متغیرها را تحلیل و مطالعه کرد. به تعبیر خاص‌تر، با Amose می‌توان روابط موجود: (۱) متغیرهای پنهان با آشکار، و (۲) متغیرهای

ارباب رجوع ادارات پيشنهادهايي کاربردي مطرح مي‌گردد:

۱. بايد از اقتصاد غيررسمي جلوگيري کرد. منظور از اقتصاد غيررسمي، يعني مردم و شرکتهايي که با دولت سر و کار دارند سعی مي‌کنند به منظور پرداخت هزینه‌هاي کمتر دولتي، مثلاً ماليات، کار خود را از کانال غيررسمي پيگيري کنند. مسلم اين است که هرچه موانع مالياتي از طريق تعيين آيين‌نامه‌ها و مقررات بيشتري شود، اقتصاد غيررسمي زياد مي‌شود. هرچه پنهان‌کاري و قواعد پيچيده براي عامه‌ها در سازمان‌ها بيشتري شود، اقتصاد غيررسمي بيشتري مي‌شود. از طرفي، در ايران اقتصاد دولتي است، چون همه‌چيز در اختيار دولت است: توليد، خريد، فروش، بانک، بيمه و دانشگاه. در واقع، نمي‌توان گفت که تمام کساني که براي دولت کار مي‌کنند، صادق هستند. کافي است تنها يک يا ۵ يا ۱۰ درصد، تن به رشوه بدهند، اين کار چه فسادي ايجاد مي‌کند؟ ريشه مفاسد اقتصادي، اقتصاد دولتي است. بايد تلاش بر خصوصي‌سازي اقتصاد جامعه باشد. اين کار کلان بوده، اما قابل انجام است. روش‌ها و نظام‌هاي سنتي هنوز در بيشتري اداره‌ها، محور گردش کارها به حساب مي‌آيند و در اين روش، همواره راه فرار براي متخلفان باز بوده است. ارائه نظام مطمئن و تعريف شده اداري به شکلي که مديران موظف باشند تمام اموال اداري و اجرايي را در قالب نظامي مدون، اجرا، تشکيل پرونده بدهند و بايگاني کنند و هر لحظه بتوان کليه اطلاعات

را به دست آورد، يکي از راه‌کارهاي جلوگيري از بروز تخلف اداري است.

۲- اطلاع رساني: ناآگاهي ارباب رجوع از آيين‌نامه‌ها و مقررات موجود در سازمان‌ها و ارائه نکردن اطلاعات لازم به مراجعان، احتمال تخلف را افزايش مي‌دهد و اطلاع رساني و دادن آگاهي از طريق ابزارهاي، هم‌چون تهيه بورشورهاي لازم،

کاي اسکور نسبي (CMIN/DF)	از ۵ تا ۱۰ قابل پذيرش ولي بين ۳ تا ۵ خوب	مقدار کمتر از ۱ نشان دهنده ضعف برازش و مقدار بيشتري از ۵ منعکس کننده نياز به بهبود است.	قابل قبول	۳/۵۱۲
نيکويي برازش (GFI)	(عدم برازش) تا ۱ (برازش) (کامل)	مقدار نزديک به ۰/۹۵ منعکس کننده يک برازش مطلوب است.	تاحدي- قابل قبول	۰/۸۸۱
ريشه ميانگين مربعات خطاي برآورد (RMSEA)	کوچکتر از ۰/۱۰	مقدار کمتر از ۰/۰۵ يک برازش خوب را نشان مي‌دهد.	تاحدي- قابل قبول	۰/۰۸۴
توکر لونييس (TLI)	(عدم برازش) تا ۱ (برازش) (کامل)	تلاش مي‌کند تا نقطه ضعف شاخص بنتلر- بونت (NFI) در حساب نيابردن جريمه شاخص براي افزودن پارامتر را مرتفع کند	تاحدي قابل قبول	۰/۷۷۴
شاخص تطبيقي IFI	(عدم برازش) تا ۱ (برازش) (کامل)	بر اساس مدل تدوين شده يا مفروض با مدل استقلال	تاحدي قابل قبول	۰/۸۳۳
شاخص برازش هنجار شده مقتصد (PNFI)	بالتر از ۰/۵۰ يا ۰/۶۰	از حاصلضرب نسبت اقتصاد مدل در شاخص برازش هنجار شده حاصل مي‌شود	قابل قبول	۰/۵۹۰
شاخص برازش تطبيقي مقتصد (PCFI)	بالتر از ۰/۵۰ يا ۰/۶۰	هرچه مدل به يک اشباع شده نزديکتر باشد بيشتري جريمه مي‌شود	قابل قبول	۰/۶۲۷

بحث و نتيجه‌گيري

فساد عارضه‌اي است که الگوسازي آن از ديدگاه نظري پيچيده، گردآوري و دسترسي به داده‌ها و رديابي آن از ديدگاه تجربي دشوار، و مبارزه با آن از ديدگاه تجربي دشوار و مبارزه با آن از ديدگاه سياسي حساسيت برانگيز است.

با اين اوصاف، به نظر محققان و در صحبت با

- تهران: انتشارات شیرازه.
- بیرشک، بهروز و همکاران (۱۳۸۰). بررسی نقش مذهب در تجربه رتبه‌بندی استرس‌های زندگی. همایش بین‌المللی نقش دین در سلامت روان، سال پنجم، شماره ۱۹.
- پورکیانی مسعود، افلاطون، امیری، مرتضی، خادمی (۱۳۹۰). سلامت سازمانی، فساد اداری و شایعه. مرکز انتشارات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان.
- ربیعی، علی (۱۳۸۳). زنده باد فساد. سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- رهنمود، فرج الله، طاهری پورکلانتری، حبیب‌الله، رشیدی اعظم (۱۳۸۸). شناسایی عوامل موثر بر فساد مالی در بین کارکنان دستگاههای اجرایی. پایان نامه مدیریت اجرایی، سال دهم، شماره یک، نیمه اول.
- سهرابی، نادره؛ سامانی، سیامک (۱۳۸۰). بررسی میزان تأثیر نگرش مذهبی بر بهداشت روانی نوجوانان، نقش دین و بهداشت روانی. تهران: دانشگاه علوم پزشکی تهران.
- صبوری کاشانی، منوچهر (۱۳۸۰). جامعه‌شناسی سازمان‌ها. تهران: بوروکراسی مدرن ایران، انتشارات سخن.
- هانتینگتون، سامویل (۱۳۷۰). سامان سیاسی، در جوامع دستخوش دگرگونی. محسن ثلاثی، انتشارات علم.
- حبیبی، نادر (۱۳۸۰). فساد اداری. انتشارات وثقی.
- آقابخشی، علی (۱۳۹۰). فرهنگ علوم سیاسی. تهران: انتشارات پگاه.
- آگاه‌کردن مردم از مقررات و آیین‌نامه‌ها و مشخص‌کردن مسیر ورود و خروج به سازمان‌ها و نحوه ارائه خدمات و... باعث جلوگیری از تخلف خواهد شد.
- ۳- بررسی وجدان کاری و افزایش بهره‌وری و البته دستیابی به تولید اجتماعی بهینه از هدف‌های هر جامعه است. باید به نوعی بی‌تفاوتی اجتماعی و کاری را از ذهن کارمندان سازمان‌ها زدود.
- ۴- پس چاره‌ای جز تقسیم قدرت و تصمیم‌گیری میان طبقات سازمان نیست. اساس کار بر مشارکت و همکاری در سازمان باشد.

منابع

- ربانی، رسول؛ افشارکهن، جواد (۱۳۸۳). «شهرنشینی و امنیت؛ تحقیق در عوامل و شرایط مؤثر بر امنیت شهرها، مورد؛ شهر جدید بهارستان». مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان (علوم انسانی). جلد ۱۶، شماره ۱.
- ساروخانی، باقر؛ نویدنیا، منیژه (۱۳۸۵). «امنیت اجتماعی، خانواده و محل سکونت؛ تهران». فصلنامه علمی پژوهشی - رفاه اجتماعی. سال ششم، شماره ۲.
- شایان‌مهر، علی‌رضا (۱۳۷۷). *دائرةالمعارف تطبیقی علوم اجتماعی*. تهران: سازمان انتشارات کیهان.
- عبدی، توحید (۱۳۸۴). *مجموعه مقالات و سخنرانی‌های همایش نیروی انتظامی*. تهران: معاونت نیروی انتظامی.
- ماندل، رابرت (۱۳۷۹). *چهره تغییر امنیت ملی*. تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- اکرم، سوزان روزا (۱۳۸۵). *فساد و دولت، علت‌ها و پیامدها و اصلاح*. ترجمه منوچهر منصوری.